
ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อสวัสดิการของครัวเรือนชนบทในประเทศไทย (The Impact of the Village Fund on the Well-being of Thai Rural Households)

วศิรพล พรหมโคตรวงศ์¹ และ นิรมล อริยอากาศม²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านต่อสวัสดิการของครัวเรือนทั้งในด้านรายได้และความมั่งคั่ง (วัดโดยสัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สิน) โดยใช้ข้อมูลการเก็บตัวอย่างซ้ำตั้งแต่ปี 2541-2556 ในพื้นที่ชนบท 4 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ จากการสำรวจโดยสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (Research Institute for Policy Evaluation and Design: RIPED) และใช้แบบจำลอง Fixed-effects เพื่อประมาณค่า ผลการศึกษาเชิงประจักษ์พบว่า การกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านส่งผลกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การกู้ยืมทั้งในปัจจุบันและอดีต 2-3 ปี ช่วยให้รายได้ของครัวเรือนในช่วงเวลาปัจจุบันเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม หนี้กองทุนหมู่บ้านส่งผลกระทบต่อความมั่งคั่งของครัวเรือนในปีเดียวกัน ทั้งนี้ หนี้กองทุนหมู่บ้านในอดีตมิได้ส่งผลกระทบต่อสวัสดิการของครัวเรือนในปัจจุบัน จากผลการประมาณการดังกล่าวบ่งชี้ว่ากองทุนหมู่บ้านสามารถช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของครัวเรือนโดยช่วยให้รายได้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น แต่มิได้ส่งผลกระทบต่อสวัสดิการของครัวเรือนในระยะยาวแต่อย่างใด

คำสำคัญ: การเงินในระดับฐานราก กองทุนหมู่บ้าน สวัสดิการของครัวเรือน ชนบทในประเทศไทย

ABSTRACT

This paper attempts to determine the impacts of the village fund on rural household welfare in terms of income and wealth (measured by asset-debt ratio). This study used panel data from the Research Institute for Policy Evaluation and Design, covering the years 1998 to 2013 from 4 Thai provinces: Chachoengsao, Lop Buri, Buri Ram, and Si Saket. The fixed-effect model was employed as an estimating approach. The results suggested a positive and statistically-significant effect of current and past village fund debt on current household income level. On the other hand, current village fund debt appeared to have an adverse effect on current asset-debt ratio, whereas past village fund debt was not associated with current asset-debt ratio. Overall, the empirical evidence suggested a strong positive short-run effect of village fund debt on household income; however, a longer-run impact on household well-being was not found.

Keywords: Microfinance, Village Fund, Household Welfare, Rural Thailand

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ อีเมล: wasiraponwp@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
อีเมล: arpakamol@yahoo.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กว่าทศวรรษที่ผ่านมาการเงินระดับฐานราก (Microfinance) กลายเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่หลายประเทศนิยมใช้ในการแก้ไขปัญหาของการที่คนจนในชนบทไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว เนื่องจากคนเหล่านี้มีทรัพย์สินไม่เพียงพอในการค้ำประกันเงินกู้กับธนาคารพาณิชย์ จึงทำให้ไม่สามารถเข้าถึงเงินทุนได้เท่าที่ควร ผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ต้องหันไปพึ่งพาการกู้ยืมจากเจ้าหน้าที่นอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยการกู้ยืมสูง และในหลายกรณี การกู้ยืมนอกระบบมิได้ทำให้ความเป็นอยู่ของครัวเรือนดีขึ้นและยังส่งผลให้เกิดภาระหนี้สินมากขึ้นอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ การเงินระดับฐานรากจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวรวมถึงช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและศักยภาพของเศรษฐกิจในชุมชน ในหลายงานศึกษา พบว่าการเงินระดับฐานรากช่วยให้ครัวเรือนมีสวัสดิการที่สูงขึ้นทั้งในด้านรายได้และการบริโภคของครัวเรือน เช่น Pitt & Khandker (1998) Khandker (2005) Razaque (2010) Li et al. (2011) Kaboski & Townsend (2012) และ Mazumder & Lu (2015)

การเงินระดับฐานราก (Microfinance) ตามคำจำกัดความของธนาคารโลก (World Bank, 1999) คือ การให้บริการทางการเงินแก่ผู้มีรายได้น้อยรวมถึงผู้ประกอบการอาชีพอิสระ บริการทางการเงินดังกล่าว หมายรวมถึงการรับฝากเงินและการให้สินเชื่อ อย่างไรก็ตาม สถาบันการเงินระดับฐานรากบางแห่งยังให้บริการการประกันภัยและบริการในการรับชำระหนี้ นอกจากนี้สถาบันการเงินระดับฐานรากหลายแห่งยังเป็นตัวกลางทางสังคมในการรวมกลุ่ม การพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง การอบรมให้ทักษะทางการเงินและทักษะความสามารถในการบริหารจัดการของสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น การเงินระดับฐานรากจึงเป็นทั้งตัวกลางทางการเงินและตัวกลางทางสังคม เพราะฉะนั้นการเงินระดับฐานรากไม่ใช่เป็นการให้บริการทางการเงินเท่านั้นแต่ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาอีกด้วย

ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ให้คำจำกัดความว่าการเงินระดับฐานราก คือ การให้บริการทางการเงินโดยทั่วไป ได้แก่ การรับฝากเงิน การให้สินเชื่อ การรับชำระหนี้ การโอนเงิน การประกันภัยแก่คนยากจนให้สามารถเข้าถึงบริการทางการเงิน รวมไปถึงวิสาหกิจขนาดย่อม (Asian Development Bank, 2000)

ในประเทศไทยได้มีการให้คำจำกัดความของการเงินระดับฐานรากโดยสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2554) ว่า หมายถึง การให้บริการทางการเงินแก่ผู้มีรายได้น้อยและวิสาหกิจขนาดย่อม หรือกิจกรรมทางการเงินที่เน้นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย

จากคำจำกัดความทั้งสามข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความหมายของการเงินระดับฐานรากที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ การเงินระดับฐานรากเป็นการให้สินเชื่อเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยและวิสาหกิจขนาดย่อมให้สามารถเข้าถึงเงินทุน และบริการทางการเงินต่างๆ ทั้งการฝาก การให้สินเชื่อและการประกันภัย

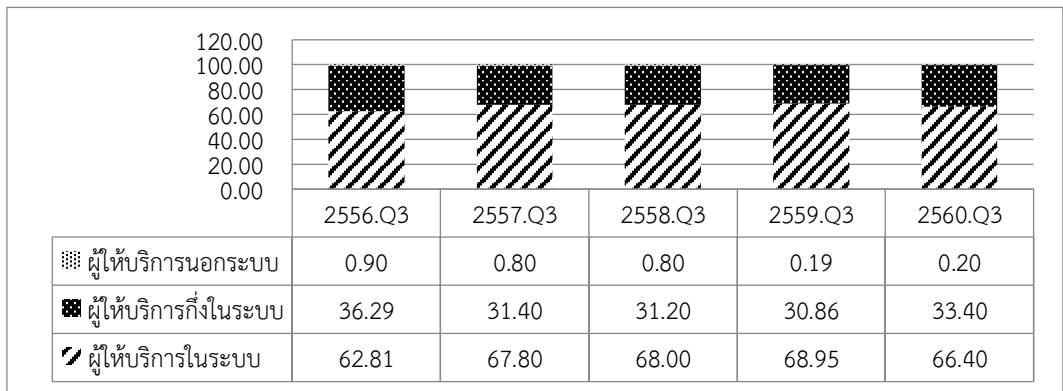
ในประเทศไทย ผู้ให้บริการการเงินระดับฐานรากแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ผู้ให้บริการในระบบ (Formal Sector) หมายถึง สถาบันการเงินที่มีกฎหมายรองรับ มีการกำกับดูแลและตรวจสอบโดยกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยอย่างเข้มงวด อาทิ ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ เป็นต้น (2) ผู้ให้บริการกึ่งในระบบ (Semi-formal Sector) หมายถึง สถาบันที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อส่งเสริมการออมและเป็นแหล่งเงินทุนภายในชุมชน มีกฎหมายรองรับ แต่การกำกับดูแลและตรวจสอบไม่เข้มงวด ได้แก่ สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นต้น และ (3) ผู้ให้บริการนอกระบบ (Self-employed Group) คือ องค์กรการเงินที่ไม่ใช่สถาบันการเงินในระบบหรือสถาบันกึ่งในระบบแต่ไม่มีกฎหมายรองรับ การกำกับดูแลและตรวจสอบไม่เข้มงวด ได้แก่ กลุ่มพึ่งตนเองหรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ตารางที่ 1 สิ้นเชื้อระดับฐานรากของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในไตรมาสที่ 3 ในปี 2556 - 2560

(หน่วย: ล้านบาท)

รายการ	2556.Q3	2557.Q3	2558.Q3	2559.Q3	2560.Q3
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง	206,887	175,834	202,785	206,845	300,000

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2556, 2557, 2558, 2559, 2560)

ภาพที่ 1 สัดส่วนสิ้นเชื้อระดับฐานรากในประเทศไทย (หน่วย: ร้อยละ)

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2556, 2557, 2558, 2559, 2560)

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนสิ้นเชื้อในระดับฐานรากของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในประเทศไทยในไตรมาสที่ 3 ของปี 2556 - 2560 จะเห็นได้ว่าในปี 2557 มีการปรับตัวลดลงจากปี 2556 โดยลดลงประมาณ 31,000 ล้านบาท และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากปี 2558 ถึง 2560 และภาพที่ 1 แสดงสัดส่วนสิ้นเชื้อระดับฐานรากในแต่ละประเภทในช่วงเวลาเดียวกัน พบว่า ใน 5 ปีที่ผ่านมา สิ้นเชื้อฐานรากในระบบเป็นประเภทที่มีจำนวนและสัดส่วนสูงที่สุด (มากกว่าร้อยละ 60) และรองลงมาคือ สิ้นเชื้อระดับฐานรากกึ่งในระบบ ซึ่งรวมกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเข้าไว้ด้วย โดยอยู่ที่ประมาณร้อยละ 30-36 และสิ้นเชื้อในกลุ่มพึ่งตนเอง (Self-employed Group) มีสัดส่วนน้อยที่สุด โดยในแต่ละปีสัดส่วนไม่ถึงร้อยละ 1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่พบ คือ สัดส่วนสิ้นเชื้อฐานรากในระบบมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องยกเว้นในปี 2560 ที่ลดลงเพียงเล็กน้อยจากร้อยละ 68.95 เหลือร้อยละ 66.40 สำหรับสิ้นเชื้อระดับฐานรากกึ่งในระบบนั้นเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามคือ มีแนวโน้มลดลงในช่วงปี 2556-2559 และเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปี 2560

การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน (Village Fund) จัดอยู่ในกลุ่มสิ้นเชื้อฐานรากกึ่งในระบบ ดำเนินการภายใต้สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติที่เป็นหน่วยงานประเภทองค์การมหาชนอยู่ในการกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี กองทุนหมู่บ้านได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2544 ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2544 กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในขณะนั้น เพื่อช่วยขยายโอกาสในการเข้าถึงเงินทุนของกลุ่มคนผู้มีรายได้น้อยซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอาชีพ มีการรับฝากเงินจากสมาชิกของกองทุน นอกจากนี้กองทุนหมู่บ้านยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการการเงินทุน สวัสดิการโดยรวมของสมาชิกและประชาชนในชุมชน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอีกด้วย โดยกองทุนหมู่บ้านมีการแบ่งบัญชีเงินทุนของกองทุนออกเป็น 3 บัญชี ด้วยกัน

1. บัญชีกองทุนหมู่บ้าน คือ บัญชีเงินทุน 1 ล้านบาท ที่ได้มาจากการสนับสนุนจากทางภาครัฐ
2. บัญชีเงินสะสม คือ บัญชีเงินทุนที่เกิดจากการออมของสมาชิก เงินหุ้นของสมาชิก และดอกเบี้ยจากการปล่อยกู้แก่สมาชิกจากเงินสะสม
3. บัญชีเงินกู้ยืม คือ การที่กองทุนหมู่บ้านมีเงินทุนที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก จึงได้ทำการกู้ยืมเงินทุนจากสถาบันการเงิน

กองทุนหมู่บ้านในประเทศไทยจัดเป็นกองทุนหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ในเบื้องต้นแต่ละกองทุนจะได้รับเงินทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท คณะกรรมการกองทุนจะเป็นผู้พิจารณาการให้สินเชื่อแก่บุคคลที่เป็นสมาชิกของกองทุน รายละไม่เกิน 20,000 บาท หากมีความประสงค์ที่จะกู้ยืมมากกว่า 20,000 บาท ต้องได้รับการพิจารณาจากสมาชิกของกองทุน โดยจะมีการประชุมเพื่อพิจารณาการให้สินเชื่อดังกล่าว แต่จะต้องไม่เกิน 50,000 บาท และต้องชำระคืนเงินกู้รวมถึงดอกเบี้ยภายในเวลา 2 ปี นับตั้งแต่เริ่มทำสัญญาเงินกู้ (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2554)

เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเป็นสินเชื่อฐานรากที่ทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยเข้าถึงสินเชื่อได้ง่ายขึ้นโดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อวิพากษ์ว่าเป็นการใช้งบประมาณภาครัฐอย่างไม่มีประสิทธิภาพ งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาผลกระทบของการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านต่อสวัสดิการของครัวเรือนโดยในการศึกษานี้ จะใช้รายได้และความมั่งคั่งของครัวเรือนเป็นตัวชี้วัดสวัสดิการ โดยใช้ข้อมูลระดับครัวเรือนจากการเก็บตัวอย่างซ้ำ (Panel data) แม้จะมีการศึกษาในอดีตที่ทำการหาผลกระทบของสินเชื่อฐานรากระดับหมู่บ้านในประเทศไทย แต่ก็มีใช้กองทุนหมู่บ้านตามคำจำกัดความในการศึกษานี้ เช่น Coleman (1999) และ Coleman (2006) เป็นต้น ทั้งนี้ งานวิจัยเหล่านี้ใช้ข้อมูลในช่วงเวลาที่ค่อนข้างสั้น แต่ในงานการศึกษานี้ คณะผู้วิจัยใช้ข้อมูลระดับครัวเรือนจากการเก็บตัวอย่างซ้ำ ทั้งหมด 16 ปี เพื่อประมาณการผลกระทบของกองทุนหมู่บ้าน ดังนั้น ผลการศึกษาเชิงประจักษ์นี้ จึงน่าเชื่อถือและน่าจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายในอนาคตเกี่ยวกับสินเชื่อฐานรากในประเทศไทยต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาผลกระทบจากการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านต่อสวัสดิการของครัวเรือนในด้านรายได้และความมั่งคั่งของครัวเรือนโดยวัดจากสัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งศึกษาผลกระทบของการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านต่อรายได้และความมั่งคั่งของครัวเรือน โดยจะเป็นการชี้ให้เห็นว่ากองทุนหมู่บ้านมีความสำคัญกับการเพิ่มรายได้และความมั่งคั่งให้กับครัวเรือนได้มากน้อยเพียงใด โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจของสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (Research Institute for Policy Evaluation and Design: RIPPED) ตั้งแต่ปี 2541 ถึงปี 2556 ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ ลพบุรี ฉะเชิงเทรา บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

จากวัตถุประสงค์การศึกษาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมหรืองานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ มีงานการศึกษาที่เกี่ยวกับผลกระทบของเงินระดับฐานรากในบังกลาเทศ เช่น การศึกษาของ Mahjabeen (2008) Razzaque (2010) และ Mazumder & Lu (2015) โดยในด้านรายได้พบว่า การเงินระดับฐานรากส่งผลให้รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น และการเงินระดับฐานรากยังส่งผลให้รายได้ต่อหัวของ

ครัวเรือนในบังกลาเทศเพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้การเงินระดับฐานรากทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือนดีขึ้นในด้านของ การได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ และปรับปรุงพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือน ยกตัวอย่าง เช่น การมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสุขภาพในครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือนได้รับการศึกษา และครัวเรือนสามารถเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุขเพิ่มขึ้น เป็นต้น Nader (2008) ศึกษาผลกระทบของเงินระดับฐานรากในประเทศอียิปต์ ซึ่งพบว่า การเงินระดับฐานรากส่งผลให้รายได้ของผู้หญิงเพิ่มสูงขึ้น เช่นเดียวกับกับการศึกษาของ Li et al. (2011) ที่พบว่าการเงินระดับฐานรากส่งผลให้รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเงินเพิ่มสูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในงานการศึกษาของ Boonperm et al. (2013) พบว่าเงินระดับฐานรากไม่ได้ส่งผลกระทบใดๆ ต่อรายได้ของครัวเรือนในประเทศไทย ในขณะที่ Menkhoff & Rungruxsivorn (2011) ได้อธิบายไว้ว่ากองทุนหมู่บ้านในประเทศไทยเป็นหนึ่งในแหล่งเงินทุนที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นการลดข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของผู้มีรายได้น้อย

นอกจากนี้แล้วในด้านผลกระทบของความมั่งคั่งของครัวเรือนนั้นจากงานการศึกษาในบังกลาเทศ เช่น การศึกษาของ Pitt & Khandker (1998) พบว่าการกู้ยืมจากเงินระดับฐานรากของผู้หญิงส่งผลให้มูลค่าทรัพย์สินที่ไม่ใช่ที่ดิน เช่น รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ของผู้หญิงเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Nader (2008) ได้อธิบายไว้ว่าการกู้ยืมจากเงินระดับฐานรากส่งผลให้ทรัพย์สินของผู้หญิงในประเทศอียิปต์เพิ่มสูงขึ้น และจากการศึกษาของ Adjei & Arun (2009) Mago (2013) และ Zaidi (2017) อธิบายไว้ว่าเงินระดับฐานรากส่งผลให้ทรัพย์สินที่ไม่ใช่ที่ดินของครัวเรือน (ในประเทศกานา แอฟริกาใต้ และปากีสถานตามลำดับ) เพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตามการศึกษาของ Coleman (1999) กลับพบว่าตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสินเชื่อบนฐานราก คือ ระยะเวลาของการเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน (Village Bank) และการเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้านไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่งคั่งของผู้หญิงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแต่อย่างใด แต่พบว่าปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น การที่สมาชิกในครัวเรือนเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การมีข้าราชการเพศหญิงในครัวเรือน มูลค่าที่ดินที่ผู้หญิงเป็นเจ้าของเมื่อ 5 ปี ก่อนทำการสำรวจ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ความมั่งคั่งของผู้หญิงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยสูงขึ้น

แบบจำลองและวิธีการศึกษา

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบจำลอง Fixed-effects เพื่อประมาณค่าหาผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อสวัสดิการของครัวเรือนในด้านรายได้และความมั่งคั่ง โดยวัดจากสัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือน และใช้ข้อมูลจากชุดโครงการพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทย (Thai Panel Data for Economic and Social Research หรือ Townsend Thai Data) ตั้งแต่ปี 2541 ถึง 2556 แต่มิได้ใช้ข้อมูลในปี 2544 เนื่องจากในปีดังกล่าวโครงการกองทุนหมู่บ้านเพิ่งเริ่มดำเนินการ และมีจำนวนครัวเรือนที่กู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านอยู่เป็นจำนวนน้อย

ลักษณะของแบบจำลอง Fixed-effects สามารถพิจารณาได้จากสมการเส้นตรงที่ (1) มีจำนวนข้อมูลที่ N และช่วงเวลา T โดยมีลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้ (Unobserved)

$$v_{i,t} = X_{i,t}\delta + \gamma_i + \varepsilon_{i,t}; t = 1, \dots, T \text{ และ } i = 1, \dots, N \quad (1)$$

โดยที่

$v_{i,t}$ คือ ตัวแปรตามสำหรับบุคคลหรือครัวเรือนที่ i ณ เวลา t

$X_{i,t}$ คือ ตัวแปรอิสระ i ณ เวลา t ที่ $1 \times n$ จำนวนตัวแปรอิสระ

γ_i คือ ลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้

$\varepsilon_{i,t}$ คือ ค่าความคลาดเคลื่อน

โดยที่ γ_i มีลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้ และเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่คงที่ ไม่แปรผันไปตามกาลเวลา เช่น ลักษณะเฉพาะตัวโดยธรรมชาติของบุคคล ครั้วเรือน หรือประเทศ เป็นต้น ลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้ (γ_i) นั้น ในแบบจำลอง Random-effects จะไม่ส่งผลต่อตัวแปรอิสระของ $X_{i,t}$ ในทุกช่วงเวลาของ t โดยที่ $t = 1, \dots, T$ แต่ในแบบจำลอง Fixed-effects ลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้ (γ_i) มีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ ซึ่งลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้นั้น ไม่สามารถควบคุมได้โดยตรงในแบบจำลอง Random-effects ในขณะที่แบบจำลอง Fixed-effects สามารถกำจัดลักษณะดังกล่าวได้ และควบคุมลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้และไม่แปรผันไปตามกาลเวลา (Time-invariant) ของหน่วยสำรวจที่อาจจะส่งผลต่อค่าสัมประสิทธิ์ โดยสามารถอธิบายได้ตามสมการที่ 2

$$v_{i,t} - \bar{v}_i = (X_{i,t} - \bar{X}_i)\delta + (\gamma_i - \bar{\gamma}_i) + (\varepsilon_{i,t} - \bar{\varepsilon}_i) \rightarrow v_{i,t} = X_{i,t}\delta + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

โดยที่

$$\bar{X}_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T X_{i,t}$$

$$\bar{\varepsilon}_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \varepsilon_{i,t}$$

γ_i มีค่าคงที่

$$\bar{\gamma}_i = \gamma_i$$

เนื่องจากลักษณะเฉพาะตัวดังกล่าวมีการแอบแฝงหรือฝังตัวอยู่ในสมการ เมื่อนำค่าตัวแปรของแต่ละหน่วยสำรวจ เช่น บุคคล หรือครั้วเรือน มาลบกับค่าเฉลี่ยของตัวแปรของแต่ละหน่วยสำรวจนั้น ๆ (Demean) ผลกระทบจากลักษณะที่ไม่สามารถวัดได้จะถูกกำจัดออกไปจากสมการ จึงทำให้ค่าสัมประสิทธิ์ ($\widehat{\delta}_{FE}$) ที่ได้มาจากผลการประมาณค่าด้วยแบบจำลอง Fixed-effects ไม่เกิดความเอนเอียง ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้แบบจำลองดังกล่าวในการประมาณค่าผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านโดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะตัวของครั้วเรือนบางประการที่แตกต่างกัน

สมการที่ใช้ในการประมาณค่าผลกระทบของการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านต่อรายได้ของครั้วเรือน

$$\begin{aligned} income_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 male_{head_{i,t}} + \beta_2 num_{male_{i,t}} + \beta_3 num_{female_{i,t}} + \beta_4 num_{kids_{i,t}} \\ & + \beta_5 age_{head_{i,t}} + \beta_6 age_{heads_{i,t}} + \beta_7 year_{sch_{i,t}} + \beta_8 debt_{i,t} \\ & + \beta_9 cultisize_{i,t} + \beta_{10} male_{cvsv_{i,t}} + \beta_{11} female_{cvsv_{i,t}} + \theta_i + \varepsilon_{i,t} \quad (3) \end{aligned}$$

โดยที่ $income_{i,t}$ คือ รายได้ของครั้วเรือนจากการประกอบอาชีพ ในครั้วเรือน i และเวลา t ซึ่งรายได้ในสมการนี้เป็นรายได้สุทธิรวมรายได้จากการทำการเกษตร การประกอบธุรกิจและค่าจ้างหรือเงินเดือน รวมถึงรายได้จากการลงทุนในการเกษตรและประกอบธุรกิจ

จากสมการที่ 3 ผู้วิจัยมีข้อสมมติฐานจากการอ่านงานวิจัยต่างๆ ว่าลักษณะทั่วไปของครั้วเรือน เช่น อายุ การศึกษาของหัวหน้าครั้วเรือน เป็นตัวกำหนดรายได้ และจำนวนเงินที่กู้จากกองทุนหมู่บ้านอาจเป็นตัวกำหนดรายได้ของครั้วเรือนจากการที่กู้เงินมาประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหรือประกอบธุรกิจส่วนตัวขนาดเล็ก

ในชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนได้มากขึ้น อีกทั้งจำนวนที่ดินที่ครัวเรือนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ อาจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อรายได้ครัวเรือนให้สูงขึ้นอีกด้วยเพราะเป็นที่ดินที่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มเติมแก่ครัวเรือน

รายละเอียดตัวแปรต่างๆ ที่ใช้ในการประมาณสมการ แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คำจำกัดความของตัวแปรต่างๆ

ตัวแปร	คำจำกัดความ	หน่วย
male_head	ตัวแปรหุ่นหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชาย male_head = 1 หากหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย male_head = 0 หากหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง	ไม่มี
num_male	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นผู้ใหญ่เพศชายที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป	คน
num_female	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นผู้ใหญ่เพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป	คน
num_kids	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 17 ปี ทั้งเพศชายและเพศหญิง	คน
age_head	อายุของหัวหน้าครัวเรือน	ปี
age_headsq	อายุของหัวหน้าครัวเรือนกำลังสอง	ปี
year_sch_h	จำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	ปี
male_cv_sv	ตัวแปรหุ่นสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นข้าราชการเพศชาย male_cv_sv = 1 หากสมาชิกในครัวเรือนเป็นข้าราชการเพศชาย male_cv_sv = 0 หากสมาชิกในครัวเรือนไม่ได้เป็นข้าราชการเพศชาย	ไม่มี
female_cv_sv	ตัวแปรหุ่นสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นข้าราชการเพศหญิง female_cv_sv = 1 หากสมาชิกในครัวเรือนเป็นข้าราชการเพศหญิง female_cv_sv = 0 หากสมาชิกในครัวเรือนไม่ได้เป็นข้าราชการเพศหญิง	ไม่มี
debt	จำนวนเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้าน	บาท
asset	มูลค่าที่ดินที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ	บาท
cultisize	จำนวนที่ดินที่ก่อให้เกิดรายได้จากการใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้น	ไร่
assetdratio	สัดส่วนทรัพย์สินทั้งหมด(มูลค่าที่ดินที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ) ต่อหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือน	ไม่มี
θ_i	ตัวแปรลักษณะบางประการของครัวเรือนที่ไม่สามารถวัดได้ (Fixed household effect)	ไม่มี

ที่มา: จากการศึกษา

สมการที่ใช้ประมาณค่าผลกระทบของการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านต่อความมั่งคั่งของครัวเรือน

$$\begin{aligned}
 \text{assetdratio}_{i,t} = & \beta_0 + \beta_1 \text{male_head}_{i,t} + \beta_2 \text{num_male}_{i,t} + \beta_3 \text{num_female}_{i,t} \\
 & + \beta_4 \text{num_kids}_{i,t} + \beta_5 \text{age_head}_{i,t} + \beta_6 \text{age_headsq}_{i,t} \\
 & + \beta_7 \text{year_sch_h}_{i,t} + \beta_8 \text{debt}_{i,t} + \beta_9 \text{male_cv_sv}_{i,t} \\
 & + \beta_{10} \text{female_cv_sv}_{i,t} + \theta_i + \varepsilon_{i,t}
 \end{aligned} \tag{4}$$

โดยที่ $assetdratio_{it}$ คือ เป็นตัวแทนความมั่งคั่งของครัวเรือนที่ i และเวลาที่ t โดยหามาจากเอาทรัพย์สินหารด้วยหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือน สาเหตุที่ใช้สัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินทั้งหมดเป็นตัวแทนความมั่งคั่งของครัวเรือนเนื่องจากทรัพย์สินอาจเพิ่มขึ้น ในขณะที่หนี้ก็เพิ่มขึ้นตามด้วย หากพิจารณาแค่ทรัพย์สินเพียงอย่างเดียวนั้นอาจไม่เพียงพอ เมื่อพิจารณาทรัพย์สินสุทธิโดยเอาทรัพย์สินลบด้วยหนี้สิน ไม่สามารถทำได้เพราะจะทำให้เกิด Perfect Collinearity กับหนี้กองทุนหมู่บ้าน ดังนั้น การใช้สัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินทั้งหมดจึงเป็นการพิจารณาทั้งทรัพย์สินและหนี้สินพร้อมกันโดยไม่เกิด Perfect Collinearity กับหนี้กองทุนหมู่บ้าน

ทรัพย์สินในที่นี้คือที่ดินที่มีเอกสารที่ยืนยันว่าครัวเรือนเป็นเจ้าของ ได้แก่ โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน (น.ส.3ก) ใบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.1) เอกสารสิทธิเข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก.) สิทธิทำกินในเขตป่าสงวนและป่าไม้เสื่อมโทรม (สทก.) ทั้งนี้ มิได้รวมเอาทรัพย์สินอื่นๆ เช่น รถยนต์ รถแทรกเตอร์ มาคำนวณด้วย เนื่องจากมูลค่าทรัพย์สินเหล่านี้ไม่สามารถคำนวณเป็นมูลค่าตัวเงินในปัจจุบันได้ชัดเจน ความมั่งคั่งของครัวเรือนเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่นักวิจัยให้ความสนใจโดยหนี้สินของครัวเรือนอาจจะส่งผลให้ความมั่งคั่งของครัวเรือนลดลงในกรณีที่ครัวเรือนกู้ยืมมาเพื่อการบริโภคหรือในทางกลับกันหนี้สินของครัวเรือนอาจจะส่งผลให้ความมั่งคั่งของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นหากการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านนำไปเพื่อลงทุนในขยายกิจการหรือกิจกรรมทางการเกษตรของครัวเรือน

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากชุดโครงการพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทย โดยเป็นชุดข้อมูลระดับครัวเรือนแบบตัวอย่างซ้ำรายปีในพื้นที่ชนบทใน 4 จังหวัดของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี 2541-2556 (1998-2013) จังหวัดที่ทำการสำรวจ ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ โดยครัวเรือนที่ทำการสำรวจมีครัวเรือนทั้งหมด 960 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นจังหวัดละ 240 ครัวเรือน

ตารางที่ 3 แสดงค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรต่างๆ เฉพาะในปี 2548³ และ 2556 โดยพบว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน (Debt) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นหลังจากเริ่มโครงการ โดยในปี 2548 มีการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 40,530 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และในปี 2556 เพิ่มสูงขึ้นเป็น 43,024 บาทต่อครัวเรือนต่อปี รายได้เฉลี่ยต่อหัวมีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นจากปี 2548 ถึงปี 2556 โดยเพิ่มจาก 71,335 บาทต่อปี เป็น 110,095 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 35

มูลค่าของที่ดินที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ (Asset) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจาก 962,823 บาท เป็น 1,166,681 บาท ในปี 2548 และ 2556 ตามลำดับ จำนวนที่ดินที่ครัวเรือนเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร (Cultisize) (โดยเฉลี่ยจะมีที่ดินอยู่ที่ประมาณ 30 ไร่ ในปี 2548 และลดลงเป็น 25 ไร่ ในปี 2556 สัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินทั้งหมด (Asset Ratio) มีการปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นโดยอยู่ที่ประมาณ 20 เท่า ในปี 2548 เป็น 29 เท่า ในปี 2556

ครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างในปี 2548 มีเพศชายเป็นหัวหน้าครัวเรือน (male_head) ร้อยละ 68 และในปี 2556 มีเพศชายเป็นหัวหน้าครัวเรือนลดลงเหลือร้อยละ 59 หัวหน้าครัวเรือนในชุดข้อมูลนี้มีอายุ (age_head) เฉลี่ยประมาณ 55 ปี ในปี 2548 และ 57 ปี ในปี 2556 และจำนวนปีการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือน (year_sch_h) โดยเฉลี่ย 4 ปี เนื่องจากข้อมูลเป็นข้อมูลในพื้นที่ชนบทจึงทำให้หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนปีการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ ครัวเรือนร้อยละ 4 มีสมาชิกเป็นข้าราชการเพศหญิง (civil_female) เป็นสัดส่วนที่เท่ากันทั้งในทั้งสองปี ในปี 2548 ครัวเรือนร้อยละ 5 มีสมาชิกที่เป็นข้าราชการเพศชาย (civil_male) แต่ในปี 2556 มีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้น

³ เนื่องจากปี 2548 นั้น โครงการได้กระจายไปยังชุมชนต่างๆ พอสมควรแล้ว และปี 2556 เป็นปีที่มีการเก็บข้อมูลล่าสุดของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 3 ค่าสถิติเบื้องต้น

ตัวแปร	2548 (2005)			2556 (2013)		
	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
male_head	960	0.68	0.47	960	0.59	0.49
age_head	960	55.87	12.92	960	57.49	12.26
year_sch_h	958	4.24	2.87	960	4.89	3.02
num_kids	686	1.83	1.02	565	1.72	0.92
num_female	939	1.60	0.74	927	1.53	0.69
num_male	855	1.52	0.70	824	1.47	0.65
income per cap	959	71,335	139,126	960	110,094	160,227
civil_female	941	0.04	0.18	932	0.04	0.20
civil_male	890	0.05	0.22	876	0.03	0.16
debt	488	40,530	25,504	376	43,024	28,151
asset	840	962,822	2,059,056	825	1,166,681	1,883,224
cultisize	804	30.44	35	746	24.76	32
assetdratio	615	19.57	47.07	442	28.54	76.48

หมายเหตุ: 1. จากการคำนวณโดยใช้ข้อมูลชุดโครงการพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทยปี 2541-2556

2. ตัวเลขที่เป็นตัวเงินเหล่านี้ ได้แปลงเป็นตัวเลขที่แท้จริง โดยใช้ปี 2558 เป็นปีฐาน

ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย (2561)

ผลการวิจัย

ตารางที่ 4 แสดงผลกระทบของการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านต่อรายได้ของครัวเรือน โดยมีทั้งหมด 4 แบบจำลอง ในแบบจำลองที่ 1 มีสมมุติฐานว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ส่งผลต่อรายได้ในช่วงเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการศึกษา เป็นกลุ่มตัวอย่างจากภาคชนบทที่ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น การกู้ยืมเพื่อนำไปใช้ในกิจการที่ก่อให้เกิดรายได้ อาจต้องใช้เวลาจึงจะเห็นผลกระทบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเพิ่มตัวแปรจำนวนเงินกู้ยืมในอดีต 1 ปี (debtt_1) จำนวนเงินกู้ยืมในอดีต 2 ปี (debtt_2) และจำนวนเงินกู้ยืมในอดีต 3 ปี (debtt_3) ในสมการที่ 2 - 4 ตามลำดับ โดยภาพรวม พบว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อรายได้ครัวเรือนในช่วงเวลาเดียวกัน การกู้ยืมในอดีตทั้ง 1 และ 2 ปีที่แล้ว (debtt_1 และ debtt_2) ส่งผลบวกต่อระดับรายได้ครัวเรือนในปัจจุบันเช่นเดียวกัน ผลการประมาณค่าในตารางที่ 4 ให้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับการศึกษาของทั้ง Nader (2008) ที่พบว่าการเงินในระดับฐานรากส่งผลกระทบทางบวกต่อรายได้ของผู้หญิงในประเทศอียิปต์ นอกจากนี้ Mahjabeen (2008) และ Li et al. (2011) ยังพบว่าการเงินในระดับฐานรากส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ การศึกษายังพบตัวแปรอื่นๆ ที่ส่งผลต่อรายได้ครัวเรือน ได้แก่ การมีเพศชายเป็นหัวหน้าครัวเรือนมีผลในทางลบ ในขณะที่เดียวกันอายุกำลังสองของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลในทางลบ โดยแสดงให้เห็นว่าอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้นแต่เพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง นอกจากนี้ จำนวนเด็กในครัวเรือนและอายุของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลกระทบในเชิงบวก จำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลในเชิงบวก การมีข้าราชการเพศหญิงในครัวเรือนส่งผลในเชิงบวก และจำนวนที่ดินที่ก่อให้เกิด

รายได้ที่ครัวเรือนใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นส่งผลในเชิงบวก และมีนัยสำคัญทางสถิติเพียงแคในสมการที่ 2 ซึ่งอาจจะยังไม่สามารถชี้ชัดได้ถึงผลกระทบ แต่อย่างไรก็ดีรายได้ของครัวเรือนไม่ขึ้นอยู่กับ จำนวนผู้ใหญ่ ทั้งเพศหญิงและเพศชายในครัวเรือน และการที่มีข้าราชการเพศชายในครัวเรือน

ตารางที่ 4 ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อรายได้ของครัวเรือน

ตัวแปร	(1) income	(2) income	(3) income	(4) income
male_head	-56,143 (35,443)	-108,660*** (39,186)	-136,714** (54,820)	-103,224* (54,472)
num_kids	54,663** (25,449)	40,539** (16,998)	43,415** (21,251)	76,483** (33,207)
num_female	20,641 (18,059)	28,007 (29,956)	31,233 (30,678)	48,052 (34,887)
num_male	-606.2 (42,881)	21,079 (32,413)	-6,419 (36,383)	-6,999 (39,703)
age_head	30,153** (15,131)	31,919* (17,548)	25,280* (15,186)	37,440*** (14,457)
age_hsqr	-247.2* (133.6)	-271.8* (154.5)	-201.8 (129.2)	-285.3** (122.0)
year_sch_h	20,907*** (6,918)	14,841* (7,891)	19,576** (8,566)	28,408** (13,342)
cultisize	2,178 (1,626)	2,706*** (1,047)	-3,142 (4,933)	-1,266 (3,381)
civil_female	206,690*** (69,945)	139,572** (58,609)	180,583** (82,665)	58,801 (92,987)
civil_male	-61,216 (55,073)	54,924 (82,507)	178,745 (129,823)	296,701 (336,117)
debt	2.908** (1.365)			
debtt_1		4.780** (2.068)		
debtt_2			3.165*** (1.155)	
debtt_3				-0.202 (1.777)
Constant	-825,863* (425,676)	-872,481* (502,548)	-497,172 (437,575)	-997,481** (439,392)
Observations	2,199	1,991	1,740	1,514
R-squared	0.016	0.023	0.019	0.025
Number of households	627	592	560	518

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บคือค่า robust standard error *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.10
ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย (2561)

ตารางที่ 5 แสดงถึงผลกระทบจากการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านต่อความมั่งคั่งของครัวเรือน โดยมีทั้งหมด 4 แบบจำลอง ในแบบจำลองที่ 1 มีสมมุติฐานว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ส่งผลต่อความมั่งคั่งของครัวเรือนในช่วงเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในกลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ในการศึกษา เป็นกลุ่มตัวอย่างจากภาคชนบทที่ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น ในการกู้ยืมของครัวเรือนมีทั้งนำไปเพื่อใช้ในกิจการที่ก่อให้เกิดรายได้ที่อาจต้องใช้เวลากว่าที่จะเห็นผลกระทบ และนำไปเพื่อการบริโภคด้วย ซึ่งการกู้ยืมทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวอาจส่งผลต่อความมั่งคั่งของครัวเรือนในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเพิ่มตัวแปรจำนวนเงินกู้ยืมในอดีต 1 ปี (debtt_1) จำนวนเงินกู้ยืมในอดีต 2 ปี (debtt_2) และจำนวนเงินกู้ยืมในอดีต 3 ปี (debtt_3) ในสมการที่ 2 – 4 ตามลำดับ โดยภาพรวม พบว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ส่งผลกระทบเชิงลบต่อสัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินของครัวเรือนในช่วงเวลาเดียวกันเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อมีการกู้ยืมทำให้หนี้สินของครัวเรือนในปีนั้นเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ไม่ได้ทำให้ทรัพย์สินในปีเดียวกันเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด จึงส่งผลให้สัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินในปีนั้นๆ ลดลง อย่างไรก็ตาม ในแบบจำลองอื่นๆ หนี้กองทุนหมู่บ้านในอดีต ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่ากองทุนหมู่บ้านมิได้ส่งผลต่อความมั่งคั่งในระยะยาว ผลการประมาณค่าในตารางที่ 5 ให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างจากการศึกษาในประเทศบังกลาเทศของ Pitt & Khandker (1998) พบว่าการกู้ยืมจากการเงินระดับฐานรากของผู้หญิงส่งผลให้มูลค่าทรัพย์สินที่ไม่ใช่ที่ดิน เช่น รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ของผู้หญิงเพิ่มสูงขึ้น และต่างกับการศึกษาของ Nader (2008) ได้อธิบายไว้ว่าการกู้ยืมจากการเงินในระดับฐานรากส่งผลให้ทรัพย์สินของผู้หญิงในประเทศอียิปต์เพิ่มสูงขึ้น และจากการศึกษาของ Adjei & Arun (2009) Mago (2013) และ Zaidi (2017) อธิบายไว้ว่าการเงินระดับฐานรากส่งผลให้ทรัพย์สินที่ไม่ใช่ที่ดินของครัวเรือน (ในประเทศกานา แอฟริกาใต้ และปากีสถาน ตามลำดับ) เพิ่มสูงขึ้น ตัวแปรอื่นๆ ที่ส่งผลต่อสัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินของครัวเรือน ได้แก่ จำนวนเด็กในครัวเรือนส่งผลในเชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเพียงแคในสมการที่ 1 ในขณะที่อายุกำลังสองของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลในเชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพียงแคในสมการที่ 4 นอกจากนี้การมีข้าราชการเพศชายในครัวเรือนส่งผลในเชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพียงแคในสมการที่ 1 จำนวนผู้ใหญ่เพศชายในครัวเรือนส่งผลในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในสมการที่ 2 และ 3 อายุของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลในเชิงบวก ตัวแปรเหล่านี้มีผลกระทบในบางสมการเท่านั้น จึงอาจจะไม่สามารถชี้ถึงผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม สัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินของครัวเรือนไม่ขึ้นอยู่กับ การมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย จำนวนผู้ใหญ่เพศหญิงในครัวเรือน จำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และการมีข้าราชการเพศหญิงในครัวเรือน

ตารางที่ 5 ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อความมั่งคั่งของครัวเรือน

ตัวแปร	(1) assetratio	(2) assetratio	(3) assetratio	(4) assetratio
male_head	1.857 (3.504)	-1.854 (4.374)	-1.664 (5.326)	-6.526 (5.212)
num_kids	-1.709* (0.998)	-1.265 (1.288)	-0.492 (1.333)	-1.555 (1.761)
num_female	-1.544 (1.718)	-2.095 (1.710)	-0.114 (2.453)	0.822 (2.606)
num_male	0.804 (1.152)	4.428** (1.913)	5.419** (2.356)	0.292 (3.237)
age_head	1.626 (1.030)	0.481 (1.322)	-1.671 (1.454)	3.049* (1.556)
age_hsqr	-0.0141 (0.00903)	-0.00544 (0.0117)	0.0163 (0.0126)	-0.0280** (0.0132)
year_sch_h	-0.0712 (0.571)	-0.586 (0.909)	0.694 (1.100)	-0.254 (1.311)
civil_female	1.821 (4.268)	3.695 (13.30)	7.709 (12.35)	19.96 (26.86)
civil_male	-6.135* (3.299)	-7.294 (8.455)	-3.787 (9.352)	-4.727 (18.01)
debt	-0.000523*** (0.000110)			
debt_1	9.53e-05 (8.77e-05)			
debt_2	0.000118 (0.000102)			
debt_3	0.000103 (0.000163)			
Constant	-11.49 (27.33)	4.953 (32.04)	43.94 (39.10)	-58.31 (43.57)
Observations	2,267	1,813	1,518	1,275
R-squared	0.048	0.009	0.008	0.010
Number of households	636	569	521	467

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บคือค่า Robust Standard Error *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.10
ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย (2561)

การอภิปรายผล

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านต่อสวัสดิการของครัวเรือนในด้านรายได้และความมั่งคั่ง โดยใช้แบบจำลอง Fixed-effects และข้อมูลจากชุดโครงการพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทย ตั้งแต่ปี 2541 - 2556 ใน 4 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ลพบุรี บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ

จากผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หนี้กองทุนหมู่บ้านทั้งปัจจุบันและอดีต (2 และ 3 ปี) ส่งผลเชิงบวกต่อรายได้ในช่วงเวลาปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นการสะท้อนว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านถูกนำไปใช้ในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้มากกว่าจะเป็นการกู้ยืมเพื่อบริโภคในช่วงระยะสั้นเท่านั้น

ในด้านของความมั่งคั่งของครัวเรือนนั้น หนี้กองทุนหมู่บ้านส่งผลให้สัดส่วนทรัพย์สินต่อหนี้สินในปีเดียวกันลดลง อาจอธิบายได้ว่า เมื่อมีการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน หนี้สินของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในช่วงเวลานั้น แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบใดๆ ต่อทรัพย์สินของครัวเรือนในช่วงเวลาเดียวกัน และจากการพิจารณาผลกระทบระยะยาว พบว่า การกู้ยืมในอดีตจากกองทุนหมู่บ้านไม่มีผลกระทบต่อความมั่งคั่งของครัวเรือนในช่วงเวลาปัจจุบันแต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาในงานวิจัยเชิงประจักษ์นี้สามารถระบุได้ถึงข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ด้านรายได้ จากผลการประมาณค่าแสดงให้เห็นว่าการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านทำให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นทั้งในการกู้ยืมในช่วงเวลาเดียวกันและการกู้ยืมในอดีต 1 ปี และ 2 ปี จึงควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านให้นำไปลงทุนในกิจการ หรือกิจกรรมทางการเกษตรที่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มเติมให้กับครัวเรือนในระยะยาว และใช้เงื่อนไขเพิ่มเติมเพื่อป้องกันการกู้ยืมไปใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เนื่องจากอาจทำให้ไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญาและส่งผลให้มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นในระยะยาว

2. การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนยังเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดรายได้ครัวเรือน จากผลการศึกษาข้างต้นการที่หัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาสูงขึ้นยิ่งส่งผลให้รายได้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นภาครัฐจึงควรสนับสนุนให้ประชากรวัยเด็กได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสะสมทุนมนุษย์ต่อไป

จากผลการศึกษาในงานวิจัยเชิงประจักษ์นี้สามารถระบุได้ถึงข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ดังนี้

ในมิติความสมบูรณ์ของการศึกษาประเด็นความมั่งคั่ง งานวิจัยนี้ได้ทำการประมาณผลกระทบของจำนวนหนี้กองทุนหมู่บ้านในอดีตและปัจจุบันต่อความมั่งคั่ง ซึ่งจำนวนหนี้อาจไม่ใช่ตัวชี้วัดที่สมบูรณ์นัก เนื่องจากหนี้ในแต่ละปีที่ยืมมีจำนวนไม่มากนักและมีกำหนดคืนภายในระยะเวลาที่สั้น ครัวเรือนจึงไม่สามารถนำเงินสินเชื่อกองทุนหมู่บ้านไปลงทุนต่อยอด (Reinvest) ในปีถัดๆ ไปได้ การใช้จำนวนหนี้ดังกล่าวในการประมาณผลกระทบต่อความมั่งคั่งที่เกิดขึ้นจากการสะสมในระยะยาวจึงอาจจะยังไม่เห็นผลนัก งานวิจัยในอนาคตอาจปรับปรุงโดยใช้ตัวชี้วัด เช่น การกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านต่อเนื่อง 5 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นการกู้ยืมระยะยาวอาจทำให้เห็นผลกระทบต่อความมั่งคั่งได้ชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2554). บทบาทของการเงินระดับฐานรากในการส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงิน, 46–51.
- _____. (2556). รายงานการให้บริการทางการเงินและสินเชื่อฐานรากไตรมาสที่ 3 ปี 2556, 1–6.
- _____. (2557). รายงานการให้บริการทางการเงินและสินเชื่อฐานรากไตรมาสที่ 3 ปี 2557, 1–6.
- _____. (2558). รายงานการให้บริการทางการเงินและสินเชื่อฐานรากไตรมาสที่ 3 ปี 2558, 1–6.
- _____. (2559). รายงานการให้บริการทางการเงินและสินเชื่อฐานราก ไตรมาสที่ 3 ปี 2559, 1–6.
- _____. (2560). รายงานการให้บริการทางการเงินและสินเชื่อฐานราก ไตรมาสที่ 3 ปี 2560, 1–6.
- Adjei, J. K., & Arun, T. (2009). Poverty Reduction : The Case of Sinapi Aba Trust of Ghana March 2009 BWPI Working Paper 87. *World Development*, (March), 1–23.
- Asian Development Bank. (2000). Finance for the Poor: Microfinance Development Strategy. *Asian Development Bank*, 1–52.
- Boonperm, J., Houghton, J., & Khandker, S. R. (2013). Does the Village Fund matter in Thailand? Evaluating the impact on incomes and spending. *Journal of Asian Economics*, 25, 3–16.
- Coleman, B. E. (1999). The Impact of Group lending in Northeast Thailand.pdf, 60.
- Coleman, B. E. (2006). Microfinance in Northeast Thailand: Who benefits and how much? *World Development*, 34(9), 1612–1638.
- Nader, Y. (2008). Microcredit and the socio-economic wellbeing of women and their families in Cairo. *Journal of Socio-Economics*, 37(2), 644–656.
- Kaboski, J., & Townsend, R. (2012). The Impacts of Credit on Village Economies. *American Economic Journal: Applied Economics*, 4(2), 98–133.
- Khandker, S. R. (2005). Microfinance and poverty: Evidence using panel data from Bangladesh. *World Bank Economic Review*, 19(2), 263–286.
- Li, X., Gan, C., & Hu, B. (2011). The welfare impact of microcredit on rural households in China. *Journal of Socio-Economics*, 40(4), 404–411.
- Mago, S., & Mago, S. (2013). Asset-Building and Microfinance: An Econometric Analysis. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(3), 449–456.
- Mahjabeen, R. (2008). Microfinancing in Bangladesh: Impact on households, consumption and welfare. *Journal of Policy Modeling*, 30(6), 1083–1092.
- Mazumder, M. S. U., & Lu, W. (2015). What Impact Does Microfinance Have on Rural Livelihood? A Comparison of Governmental and Non-Governmental Microfinance Programs in Bangladesh. *World Development*, 68, 336–354.

- Menkhoff, L., & Rungkruxsirivorn, O. (2011). Do village funds improve access to finance? Evidence from Thailand. *World Development*, 39(1), 110–122.
- Pitt, M. M., & Khandker, S. R. (1998). The impact of Group - Based Credit Programs on Poor Households in Bangladesh : Does the Gender of Participants Matter ? *Journal of Political Economy*, 106(5), 958–996.
- Razzaque, M. (2010). Microfinance and Poverty Reduction : Evidence from A Longitudinal Household Panel Database. *The Bangladesh Development Studies*, 33(3), 47–68.
- World Bank. (1999). Microfinance Handbook and Institutional and Financial Perspective. *The World Bank*, 1–2.
- Zaidi, H. H. (2017). Impact of Microfinance on Socio-Economic Conditions of the Borrowers : A Case Study of Akhuwat Foundation (Lahore). *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 6(2), 239–248.

